

РАҚАМЛАШТИРИШНИНГ ЎЗБЕКИСТОН БАНК СЕКТОРИГА ТАЪСИРИ

Мамедова Гузалхон Козимовна

АТИБ Ипотека банк, Халқаро пул ўтказмалари ва валюта айирбошлаш амалиётлари бўлими бош мутахассиси

Аннотация: Мақолада рақамли технологияларнинг жорий этилиши Ўзбекистондаги банк ландшафтани қандай ўзгартираётгани кўриб чиқилади. Унда мобил банкинг ва онлайн тўловлар каби рақамли молиявий хизматларни жорий этиши даражаси, уларнинг анъанавий банк хизматларига таъсири ҳамда молиявий инклюзивлик учун тақдим этаётган муаммолар ва имкониятлар муҳокама қилинади. Мақолада, шунингдек, рақамли молиявий хизматлар ландшафтидаги ривожланаётган тенденциялар ва йўналишлар ва уларнинг келгуси йилларда банк сектори ва кенгроқ иқтисодиётга таъсири кўриб чиқилади.

Калим сўзлар: рақамли банкинг, мобил банкинг, онлайн тўловлар, молиявий инклюзия, ривожланаётган тенденциялар.

Рақамли технологияларнинг пайдо бўлиши бизнес юритиш услубимизни тубдан ўзгартирди ва банк сектори ҳам бундан мустасно эмас. Ўзбекистонда рақамли технологияларнинг ўзлаштирилиши секин, лекин барқарор кечмоқда, ҳозирда кўплаб банклар ўз мижозларига онлайн ва мобил банкинг хизматларини таклиф қилмоқда. Ушбу мақолада биз рақамлаштиришнинг Ўзбекистондаги банк секторига таъсири ва келажакда нима бўлиши мумкинлигини ўрганамиз.

Жаҳон банки гуруҳи томонидан 2020 йилда чоп этилган ҳисобот турли мамлакатлар, жумладан, АҚШ, Буюк Британия, Германия ва Хитойда банкларнинг рақамли трансформациясини таҳлил қилади. Унда банк секториди рақамлаштириш билан боғлиқ меъёрий-ҳуқуқий базалар, муаммолар ва имкониятлар ҳақида тушунчалар берилган⁴.

Бошқа бир тадқиқотда рақамлаштиришнинг банк секторига таъсирини ўрганилиб, блокчейн каби ривожланаётган сунъий интеллект ва булутли ҳисоблаш каби технологияларга эътибор қаратилади. Шунингдек, у бозор тенденциялари, ўсиш омиллари ва рақамли банк ландшафтидаги муаммоларнинг глобал кўринишини тақдим этади⁵.

McKinsey ва Company томонидан 2019 йилда чоп этилган ҳисоботда рақамли технологияларнинг банк секторига таъсири баҳоланади, жумладан, мобил банкингга ўтиш, финтеч стартапларининг ўсиши ва ўсиш маълумотлар таҳлилининг аҳамияти. Шунингдек, у рақамли асрда рақобатбардош қолиш учун банклар қабул қилиши мумкин бўлган стратегиялар ҳақида тушунча беради⁶.

⁴ "The Digital Transformation of Banks: A Global Review of Policy and Regulation" by the World Bank Group, published in 2020.

⁵ "Digital Disruption in Banking: A Comprehensive Analysis of Market Trends, Growth Drivers, and Challenges" by ResearchAndMarkets.com, published in 2021.

⁶ "The Impact of Digital Technologies on the Future of Banking" by McKinsey & Company, published in 2019

Бутун дунё бўйлаб рақамли банкинг соҳасидаги сўнгги тенденциялар, илғор тажрибалар ва амалий тадқиқотларни қамраб олди. У банклар мижозлар тажрибасини яхшилаш, самарадорликни ошириш ва рақамлаштириш орқали ўсишни рағбатлантириш учун фойдаланиши мумкин бўлган стратегиялар ҳақида тушунча беради⁷. Ушбу манбалар рақамлаштиришнинг жаҳон миқёсида ва хусусан Ўзбекистонда банк секторига таъсири бўйича кейинги тадқиқотлар учун бошланғич нуқта бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Сўнгги йилларда Мобил банкинг Ўзбекистонда ўзлаштириш даражаси ўсган соҳалардан биридир. Мамлакатдаги бир қанча банклар мижозларга ўз ҳисоб рақамларига кириш, пул ўтказиш ва смартфонлар ёрдамида тўловларни амалга ошириш имконини берувчи мобил банкинг иловаларини ишга туширди. Бундан ташқари, ҳукумат фойдаланувчиларга турли хизматлар, жумладан, коммунал хизматлар, солиқлар ва транспорт учун тўловларни амалга ошириш имконини берувчи «Click» номли мобил тўлов платформасини ишга туширди.

Ўзбекистонда ҳам онлайн тўловлар кенг тарқалмоқда. Сўнгги йилларда бир нечта электрон тижорат платформалари пайдо бўлди ва уларнинг кўпчилиги онлайн тўлов имкониятларини таклиф қилади. Бироқ, онлайн тўловлар ҳали ҳам мамлакатдаги умумий транзакцияларнинг нисбатан кичик қисмини ташкил қилади.

Минтақанинг бошқа мамлакатлари билан солиштирганда, Ўзбекистон рақамли молиявий хизматларни жорий этиш бўйича ортда қолмоқда. Масалан, кўшни Қозоғистонда мобил банкинг ва онлайн тўловларни қўллаш анча юқори бўлиб, катта ёшдагиларнинг 60% дан ортиғи рақамли молиявий хизматлардан фойдаланади. Аммо шуни таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон ҳали ҳам иқтисодий ривожланишнинг дастлабки босқичида ва иқтисодиёт ривожланиши давом этар экан, рақамли молиявий хизматларни жорий этишда ўсиш учун сезиларли салоҳият мавжуд.

Глобал миқёсда рақамли молиявий хизматларни қабул қилиш мамлакат ва минтақага қараб жуда катта фарқ қилади. Кўшма Штатлар ва кўплаб Европа мамлакатлари каби ривожланган мамлакатларда рақамли молиявий хизматларни қабул қилиш юқори, транзакцияларнинг катта фоизи онлайн ёки мобил қурилмалар орқали амалга оширилади. Ривожланаётган мамлакатларда эса, кўп ҳолларда рақамли молиявий хизматларни жорий этиш ҳали ҳам дастлабки босқичда, нақд пул операциялари устунлигича қолмоқда.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда рақамли молиявий хизматларнинг жорий этилиши ортиб бормоқда ва бу анъанавий банк хизматларига таъсир қила бошлади. Масалан, Ўзбекистонда 2020 йилда онлайн тўловлар сони 2019 йилга нисбатан 1,5 баравар кўпайди, мобил банкинг хизматлари мамлакатимизнинг йирик банклари томонидан жорий этилди.

Рақамли молиявий хизматлар кенгроқ қўлланилганда, филиал тармоқлари ва касса операциялари каби анъанавий банк хизматлари камайиши мумкин. Мижозлар жисмоний филиалларга ташриф буюришдан кўра, банк фаолиятини рақамли каналлар орқали амалга ошириш қулайлигини тобора кўпроқ афзал кўришмоқда. Бу баъзи банкларнинг ўз стратегияларини қайта кўриб чиқишга ва бозорда рақобатбардош бўлиш учун янги технологияларга сармоя киритишига олиб келди.

⁷ "Digital Banking Report" by The Financial Brand, published annually since 2012.

Ўзбекистондаги бошқа банклар ҳам мижозларга хизмат кўрсатишни яхшилаш ва харажатларни камайтириш учун чатботлар ва сунъий интеллект каби рақамли технологияларга сармоя киритмоқда. Ушбу инвестициялар тобора рақамли дунёда мижозларнинг ўзгарувчан эҳтиёжлари ва афзалликларини қондиришга қаратилган.

Минтақадаги бошқа мамлакатлар билан солиштирганда, Ўзбекистонда ҳали ҳам рақамли молиявий хизматларни жорий этишда ўсиш учун имкониятлар мавжуд. Мисол учун, қўшни Қозоғистонда рақамли молиявий хизматлар анча кенг тарқалган бўлиб, мобил банкинг ва онлайн тўловлардан истеъмолчилар ҳам, тадбиркорлар ҳам кенг фойдаланмоқда. Жаҳон миқёсида Ўзбекистон рақамли молиявий хизматларни жорий этиш бўйича кўплаб ривожланган давлатлардан ортда қолмоқда. Бироқ, мамлакат рақамли молиялаштириш учун инфратузилма ва тартибга солиш муҳитини ривожлантиришда давом этар экан, келгуси йилларда қабул қилиш ставкалари ошиши кутилмоқда.

Ўзбекистонда банк сектори сўнгги йилларда рақамли технологияларнинг кенг жорий этилиши билан сезиларли ўзгаришларни бошдан кечирди. Fintech компанияларининг пайдо бўлиши ва мобил банкингнинг тез ўсиши ушбу трансформациянинг асосий омили бўлди. Натижада, саноат рақобатбардош, мижозларга йўналтирилган ва самаралироқ бўлди.

Банк соҳасида рақамлаштиришнинг асосий афзалликларидан бири бу самарадорликни оширишдир. Онлайн ва мобил банкингнинг жорий этилиши билан мижозлар энди исталган жойдан, исталган вақтда ўз ҳисобларига киришлари ва операцияларни амалга оширишлари мумкин. Бу мижозларнинг жисмоний банк филиалларига ташриф буюриш эҳтиёжини сезиларли даражада камайтирди, бу эса ўз навбатида банкларнинг операцион харажатларини камайтирди. Рақамли технологиялар, шунингдек, банкларга кредитларни тасдиқлаш ва ҳисоб очиш каби кўплаб жараёнларни автоматлаштириш имконини берди, бу эса самарадорликни янада оширди.

Банк соҳасида рақамлаштиришнинг яна бир афзаллиги мижозларга хизмат кўрсатиш сифатини яхшилашдир. Онлайн ва мобил банкинг ёрдамида мижозлар узок навбатларни кутмасдан ёки мижозларга хизмат кўрсатиш вакиллари билан гаплашмасдан туриб, ўз ҳисоб маълумотларига киришлари ва операцияларни амалга оширишлари мумкин. Банклар ўз мижозларига мақсадли маркетинг кампаниялари ва мослаштирилган маҳсулот тавсиялари каби шахсий хизматларни тақдим этиш учун рақамли технологиялардан ҳам фойдаланишлари мумкин.

Рақамли технологиялар, шунингдек, банкларга кенгрок аудиторияни, хусусан, чекка ёки хизмат кўрсатилмаган ҳудудлардаги аудиторияни қамраб олиш имконини берди. Онлайн ва мобил банкинг ёрдамида мижозлар жисмоний банк филиалларига узок масофаларга саёҳат қилмасдан туриб молиявий хизматлардан фойдаланишлари мумкин. Бу ҳукумат учун асосий устувор вазифа бўлган Ўзбекистонда молиявий инклюзивликни оширишга ёрдам берди.

Ниҳоят, рақамлаштириш банклар учун янги бизнес имкониятларини очиб берди. Масалан, рақамли технологиялар банкларга мобил тўлов тизимлари ва онлайн инвестиция платформалари каби янги маҳсулот ва хизматларни таклиф қилиш имконини берди. Ушбу янги хизматлар янги мижозларни жалб қилиш ва банклар учун қўшимча даромад олиш имкониятига эга.

Банк соҳасида рақамли технологияларни жорий этиш кўплаб афзалликларга эга бўлсада, ҳал қилиниши керак бўлган муаммолар ҳам мавжуд. Асосий муаммолардан бири киберхавфсизликдир, чунки рақамли транзакциялар хакерлик ва кибержиноятнинг бошқа шакллариغا нисбатан заифдир. Шунинг учун банклар ўз мижозларининг маълумотларини ҳимоя қилиш ва фирибгарлик фаолиятининг олдини олиш учун мустаҳкам киберхавфсизлик тизимларига сармоя киритишлари керак.

Яна бир қийинчилик - мижозлар орасида рақамли саводхонликка бўлган эҳтиёж. Ўзбекистонда кўп одамлар, айниқса кексалар ва қишлоқларда яшовчилар рақамли технологияларни яхши билмаслиги мумкин. Шунинг учун банклар ўз мижозларини онлайн ва мобил банкинг хизматларидан фойдаланиш бўйича ўқитишга сармоя киритишлари ва уларга муҳтожларга ёрдам кўрсатишлари керак.

Бундай қийинчиликларга қарамай, Ўзбекистонда банк секторида рақамли технологияларни жорий этиш давом этиши кутилмоқда. Бу банклар учун қатор имкониятларни, жумладан, янги мижозларни жалб қилиш, самарадорликни ошириш, янги маҳсулот ва хизматларни таклиф қилиш имкониятларини тақдим этади. Банк сектори тобора рақамлаштирилган бўлса, банклар мижозларнинг рақамли технологиялардан хавфсиз ва самарали фойдаланишини таъминлаш учун киберхавфсизлик ва мижозларни ўқитишга сармоя киритишда давом этишлари муҳим бўлади.

Умуман олганда Ўзбекистонда рақамли молиявий хизматлар ландшафти жадал ривожланмоқда ва келгуси йилларда саноатни шакллантириши мумкин бўлган бир қанча ривожланаётган тенденциялар ва йўналишлар мавжуд. Бир тенденция мобил банкинг ва онлайн тўлов тизимларининг тобора ортиб бораётганидир. Бунга қисман мамлакатда смартфон эгалигининг ўсиши сабаб бўлди, бу эса кўпроқ одамларга мобил қурилмалари орқали молиявий хизматлардан фойдаланиш имконини берди.

Яна бир тенденция - инновацион молиявий маҳсулотлар ва хизматларни таклиф қилиш учун янги технологиялардан фойдаланадиган финтех компанияларининг ўсиши. Бу мобил тўлов иловаларидан тортиб онлайн кредитлаш платформаларигача бўлган ҳамма нарсани ўз ичига олади. Финтех компаниялари Ўзбекистонга катта сармоя жалб қилмоқда ва кўпчилик ўз имкониятлари ва имкониятларини кенгайтириш учун анъанавий банклар билан ҳамкорлик қилмоқда.

Бундан ташқари, Ўзбекистонда молиявий инклюзивликка эътибор кучаймоқда, аҳолининг кам таъминланган қатламлари учун банк хизматларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш бўйича ишлар олиб борилмоқда. Бунга анъанавий банклар жисмоний иштирок этмаслиги мумкин бўлган қишлоқ жойларида рақамли молиявий хизматларни илгари суриш ташаббуслари киради.

Бу тенденциялар яқин йилларда Ўзбекистоннинг банк сектори ва кенгрок иқтисодиётига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин. Рақамли молиявий хизматлар кенг тарқалган бўлиб қолади, мобил банкинг ва онлайн тўловлар истисно эмас, балки одатий ҳолга айланади. Бу банк соҳасида рақобатнинг кучайишига олиб келиши мумкин, чунки бозорга янги ўйинчилар киради ва анъанавий банклар ўзгарувчан истеъмолчиларнинг хоҳишларига мослашади.

Шу билан бирга, рақамли молиявий хизматларнинг ўсиши ҳам кўпроқ молиявий инклюзивликка ҳисса қўшиши мумкин, чунки кам таъминланган аҳоли биринчи марта банк хизматларидан фойдалана олади. Бу иқтисодий ўсишни рағбатлантириш

ва қашшоқликни камайтиришга ёрдам бериши мумкин, чунки кўпроқ одамлар расмий молиявий тизимда иштирок этишлари мумкин. Ўзбекистонда рақамли молиявий хизматларнинг келажаги ёрқин, инновациялар, ўсиш ва ижтимоий таъсир учун катта имкониятлар мавжуд.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, Ўзбекистонда рақамлаштиришнинг банк секторига таъсири катта бўлди, ҳозирда кўплаб банклар ўз мижозларига онлайн ва мобил банк хизматларини таклиф қилмоқда. Рақамли технологияларнинг жорий этилиши самарадорликни оширди, мижозларга хизмат кўрсатишни яхшилади ва молиявий хизматлардан фойдаланиш имкониятини оширди. Бироқ, айниқса, киберхавфсизлик ва мижозларни ўқитиш соҳаларида ҳал қилиниши керак бўлган муаммолар ҳам мавжуд. Келажакга назар ташлайдиган бўлсак, Ўзбекистонда банк сектори ўсиш ва ривожланишда давом этиш учун кўплаб имкониятларга эга ва бу жараёнда рақамли технологиялар асосий роль ўйнайди.